
<https://doi.org/10.18778/1644-857X.21.02.08>

ARIEL ORZELEK

UNIWERSYTET MARII CURIE-SKŁODOWSKIEJ W LUBLINIE /

MARIA CURIE-SKŁODOWSKA UNIVERSITY IN LUBLIN

 <https://orcid.org/0000-0001-5360-464X>

Droga ideowa Konstantego Łubieńskiego (1910–1977). Zarys problematyki*

ABSTRACT

Konstanty Łubieński's ideological path (1910–1977). Outline of problems

The subject of this text is the political activity and ideological choices of Konstanty Łubieński (1910–1977). He started his political activity in the Piłsudski-ite “power movement”. Always socially sensitive, already before 1939 he pondered on ways to improve living conditions for workers and the rural population. During the Second World War, he was active in the underground, rising to the position of commander of the Mielec district of the Home Army. The “Storm” action, in which he took part, and his arrest by the Soviets led him to seek new forms of activity. After escaping from captivity, he was active in the Labour Party, and later in the “Today and Tomorrow” group, where he became famous for his article *An open letter to Mr Juliusz Łada*, proclaiming the collaboration of Catholics with Communists. Only in 1956, at the time of the “thaw”, did he feel disappointed with Bolesław Piasecki, leaving the “PAX” Association and becoming one of the leaders of the “secession” group. He was a leader of the environment of the “non-partisan democratic left”, which was removed from the weekly “For and Against” by Jan Frankowski. After these events, Łubieński became associated with the Znak movement, working in its parliamentary circle and the Warsaw

* Artykuł powstał w ramach realizacji projektu badawczego *O wielości dróg katolików świeckich w Polsce Ludowej. Koncepcje polityczne Jerzego Hagmajera, Jana Frankowskiego i Konstantego Łubieńskiego – kwerenda wstępna*, finansowanego ze środków Narodowego Centrum Nauki w ramach konkursu MINIATURA 2, przyznanych na podstawie decyzji nr 2018/02/X/HS3/02761.

Club of Catholic Intelligentsia. He was an advocate of departing from neo-positivism, and, as an ideological socialist, was in favour of closer cooperation of the milieu with the authorities. This led to a split in "Sign", the symbol of which was Łubieński's parliamentary speech in 1976, in which he endorsed the changes to the Constitution, and Stanisław Stomma abstained from voting on their approval. Łubieński broke up "Sign" and created the Polish Club of Catholic Intelligentsia, a success he achieved at the end of his life, without having had time to politically discount its results.

Keywords: Christian Social Association, Konstanty Łubieński, political thought, People's Republic of Poland, "strongman" movement, PAX Association, movement "Sign"

STRESZCZENIE

Tematem artykułu jest działalność polityczna i wybory ideowe Konstantego Łubieńskiego (1910–1977), który swoją aktywność zawodową rozpoczął w około piłsudczykowskim ruchu „mocarstwowym”. Zawsze wrażliwy społecznie, już przed 1939 r. zastanawiał się nad sposobami poprawy warunków życia robotników i ludności wiejskiej. W czasie II wojny światowej działał w podziemiu, dochodząc do stanowiska dowódcy obwodu Mielec Armii Krajowej. Akcja „Burza”, w której brał udział i aresztowanie przez Sowietów skłoniły go do poszukiwania nowych form działania. Po ucieczce z niewoli udzielał się w Stronnictwie Pracy, a następnie w grupie „Dziś i Jutro”, gdzie zasłynął proklamującym współpracę katolików z komunistami artykułem *List otwarty do Pana Juliusza Łady*. Dopiero w 1956 r., w dobie „odwilży”, poczuł się rozczarowany postawą Bolesława Piaseckiego, opuścił Stowarzyszenie „PAX” i został jednym z przywódców grupy „secesji”. Był liderem środowiska „bezpartyjnej lewicy demokratycznej”, które z tygodnika „Za i Przeciw” usunął Jan Frankowski. Po tych wydarzeniach Łubieński związał się z ruchem „Znak”, pracując w jego kole poselskim i warszawskim Klubie Inteligencji Katolickiej. Był zwolennikiem odejścia od neopozytywizmu, a jako ideowy socjalista opowiadał się za bliższą współpracą środowiska z władzami. Doprowadziło to do rozłamu w „Znaku”, którego symbolem stało się – afirmujące zmiany w konstytucji w 1976 r. – przemówienie sejmowe Łubieńskiego i wstrzymanie się od głosu nad ich akceptacją przez Stanisława Stommę. Łubieński, rozbijając „Znak” i tworząc Polski Klub Inteligencji Katolickiej, osiągnął sukces u schyłku życia, nie zdążywszy politycznie zdyskontować jego rezultatów.

Słowa kluczowe: Chrześcijańskie Stowarzyszenie Społeczne, Konstanty Łubieński, myśl polityczna, PRL, ruch „mocarstwowym”, Stowarzyszenie „PAX”, środowisko „Znak”

Konstanty Łubieński jest postacią znaną historykom Polski Ludowej, jego biografia nie doczekała się jednak szczegółowych opracowań. Jest to dość zaskakujące, jeśli weźmiemy pod uwagę fakt, że w swym pełnym politycznych meandrów

życiu polityk ten udzielał się we wszystkich niemal ugrupowaniach katolickich w rządzonej przez komunistów Polsce, będąc jednym z ich najważniejszych działaczy, zaś aktywność publiczną rozpoczynał jeszcze w międzywojennym ruchu „mocarstwowym”. Był też jednym z tych oficerów AK, którzy zdecydowali się na współpracę z reżimem komunistycznym. Celem niniejszego artykułu jest zaprezentowanie problemów, przed jakimi stoi biograf Łubieńskiego, zasygnalizowanie przemian ideowych i politycznych wyborów oraz próba wstępnego wskazania ich przyczyn i konsekwencji¹.

Łubieńscy herbu Pomian to ród znany i zasłużony w historii, a niegdyś zamożny. W momencie urodzin hrabiego Konstantego Mariana Ignacego, 21 marca 1910 r. jego gałąź rodziny, osiadła w Zassowie w Galicji, znajdowała się już w ekonomicznym regresie, udało się jednak zapewnić najmłodszemu synowi wybitnego działacza społeczno – hrabiego Tadeusza – znakomite wykształcenie, które zdobywał najpierw w domu, a potem w Kolegium Jezuickim w Chyrowie. Tam zetknął się ze starszym o trzy lata Ksawerym Pruszyńskim (właśc. Franciszkiem Ksawerym Pruszyńskim), pod wpływem którego zaczął wyznawać bliżej nieokreślone, ale z pewnością antyendeckie i demokratyczne, postępowe poglądy². W 1929 r., po

¹ Dotychczas Łubieńskiemu poświęcono niewielkie szkice biograficzne. Informacje o nim zostały też wplecione w prace dotyczące środowisk katolickich w PRL, por. np. A. Orzełek, *Konstanty Łubieński (1910–1977) (właśc. Konstanty Marian Ignacy hrabia Łubieński herbu Pomian)*, [w:] *Słownik biograficzny polskiego katolicyzmu społecznego*, t. I, red. R. Łatka, Warszawa 2020, s. 286–304; M.M. [M. Maciąga], [Biogram K. Łubieńskiego], [w:] *Mielec. Studia i materiały z dziejów miasta i regionu*, t. III, red. F. Kiryk, Mielec 1994, s. 693–694; L. Grzebień, J. Kochanowicz, J. Niemiec, *Chyrowiaczy. Słownik biograficzny wychowanków Zakładu Naukowo-Wychowawczego OO. Jezuitów w Chyrowie 1886–1939*, Kraków 2000, s. 326; A. Friszke, *Między wojną a więzieniem 1945–1953. Młoda inteligencja katolicka*, Warszawa 2015; R. Ptaszyński, *Stommizm. Biografia polityczna Stanisława Stommy*, Kraków 2018, s. 282, 287, 290; M. Łętowski, *Ruch i koło poselskie Znak 1957–1976*, Katowice 1998; A. Friszke, *Koło posłów „Znak” w Sejmie PRL 1957–1976*, Warszawa 2002; idem, *Oaza na Kopernika. Klub Inteligencji Katolickiej 1956–1989*, Warszawa 1997.

² Doniesienie dot. K. Łubieńskiego, 19 VI 1953, Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie [dalej: AIPN], sygn. IPN BU 0648/118/1, k. 168; Pismo do Naczelnika Wydziału III Komendy MO SB w Warszawie, Warszawa 21 VI 1960, *ibidem*, sygn. IPN BU 0648/118/2, k. 7; Informacja dot. K. Łubieńskiego, Warszawa, 15 XII 1962, *ibidem*, sygn. IPN BU 0648/138, k. 13–14; Doniesienie [źródło: „Teresa”], Warszawa 6 III 1962, *ibidem*, sygn. IPN BU 0648/138, k. 60; K. Łubieński, *Kartki z wojny*, Warszawa 1976, s. 100–104; idem, *Człowiek polityki i sztuki (Fragmenty wspomnień o ś.p. Ksawerym Pruszyńskim)*, „Dziś i Jutro” 1951, nr 26, s. 3; J. Meysztołowicz, *Pamięci Konstantego Łubieńskiego*,

odbyciu służby wojskowej, Łubieński podjął studia prawnicze na Uniwersytecie Jagiellońskim. Działal wówczas w korporacji akademickiej „Corolla”, której był przewodniczącym i ponownie zetknął się ze studiującym tam Pruszyńskim. Studia ukończył w czerwcu 1934 r.³, po czym podjął pracę w agendach Ministerstwa Skarbu. Mógł się dzięki temu zapoznać z życiem gospodarczym niepodległej Polski, co pchnęło jego poglądy – utrzymane dotychczas w klasycznym liberalnym nurcie – w stronę keynesistowskich koncepcji interwencjonistycznych⁴. W 1933 r. opublikował w „Buncie Młodych” przejmujący reportaż obrazujący biedę i poniżenie ludności Zagłębia Dąbrowskiego, domagając się interwencji państwa w walce z bezrobociem⁵. Artykuł potwierdził postępowe poglądy autora, chociaż nie wpisywał się w pełni w nieco bardziej umiarkowaną linię pisma.

Łubieński poza tym opublikował przed 1939 r. niewiele tekstów (udało mi się odnaleźć jego sześć przedwojennych artykułów), skupiając się na pracy organizacyjnej. Z tych jednak, które zamieścił w prasie, wynika, że interesował się Józefem Piłsudskim oraz silnym państwem, które miało przejąć z rąk elity legionowej młode, ideowe pokolenie⁶. Jego awangardą był – zdaniem Łubieńskiego – ruch „mocarstwowy”, zdolny do tego, by zwycięsko poprowadzić chrześcijańską prawicę w starciu z rewolucyjną lewicą⁷.

„Za i Przeciw” 1977, nr 43, s. 3; A. Pruszyńska, *Między Bohem a Śluczą*, Wrocław–Warszawa–Kraków 2001, s. 215; W. Mich, *Między integralizmem a liberalizmem. Polscy konserwatyści wobec kapitalizmu*, Lublin 1996, s. 52, 63, 174; J. Staszek, *Łubieński Tadeusz*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. XVIII, Wrocław 1973, s. 502.

³ „Książka magistrów”, t. II, Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego, sygn. WPII-494. Por. prace K. Łubieńskiego: *Człowiek polityki...*, s. 3; „List otwarty do Juliusza Łady” w 25 lat później, „Chrześcijanin w Świecie” 1974, nr 30, s. 49; *Na starcie. Wspomnienia z lat 1948–1950*, „Przegląd Socjologiczny” 1971, t. XXIV, s. 382.

⁴ K. Łubieński, „List otwarty do Juliusza Łady” w 25 lat..., s. 49; idem, *Na starcie. Wspomnienia...*, s. 382; *W okręgu nr 7 w Siedlcach kandyduje Konstanty Łubieński*, „Słowo Powszechne” 1952, nr 241, s. 2; *Zmarł Konstanty Łubieński*, „Słowo Powszechne” 1977, nr 213, s. 1.

⁵ K. Łubieński, *Z czego i jak żyje robotnik w Zagłębiu Dąbrowskim*, „Bunt Młodych” 1933, nr 46, s. 2–3.

⁶ Idem, *Młode pokolenie. Od warcholstwa do twórczej pracy. Na marginesie przewrotu w życiu politycznym młodzieży akademickiej*, „Czas” 1934, nr 7, s. 2; R. Tomczyk, *Myśl Mocarstwowa. Z dziejów młodego pokolenia II Rzeczypospolitej*, Szczecin 2008, *passim*; M. Król, *Style politycznego myślenia. Wokół „Buntu Młodych” i „Polityki”*, Paris 1979, *passim*.

⁷ K. Łubieński, *Młode pokolenie. Dwa obozy*, „Myśl Mocarstwowa” 1934, nr 3, s. 2; idem, *Okolo „Wiadomości Literackich”. Do czynu*, „Czas” 1933, nr 41, s. 4.

W czasie studiów Łubieński działał w „Myśli Mocarstwowej”. W 1932 r. był członkiem komisji rewizyjnej jej krakowskiego oddziału⁸. Od 1933 r. kierował podgórskim oddziałem „Mocarstwowej Korporacji Robotniczej”⁹. W tym roku objął stanowisko Inspektora krakowskiego oddziału oraz Inspektora Prasy i Organizacji Centrali. W 1935 r. pełnił funkcję Inspektora Głównego – co oznaczało stanowisko II wicelidera organizacji¹⁰. Redagował też krakowski organ „mocarstwowców” pt. „Civitas Academica”¹¹. W przededniu wojny miał ustabilizowaną sytuację zawodową i rodzinną, czuł się życiowo spełniony. Spodziewał się, że nadchodzącą wojnę Polska wygra¹².

Doświadczenie kampanii 1939 r. w szeregach 2 pułku strzelców konnych było dla niego szokiem. Po rozmówieniu oddziału, ujęty przez Niemców, wpadł w skrajną apatię, z niewoli uciekł tylko pod wpływem swojego brata Tadeusza. Rychło jednak zaangażował się w działalność podziemia. Służąc w Służbie Zwycięstwu Polski, Związku Walki Zbrojnej, a potem Armii Krajowej, uzyskał stopień kapitana i stanowisko dowódcy Obwodu Mielec, kierując w nim akcją „Burza”. Tradycyjnie antykomunistyczny i wychowany w duchu wiary katolickiej orientował się wówczas raczej na konspiracyjną, katolicko-uniwiersalistyczną organizację „Unia”, mając z nią luźny kontakt¹³.

⁸ *Nowy Zarząd M.M.*, „Civitas Academica” 1932, nr 2, s. 4.

⁹ *Myśl Mocarstwowa w Podgórzu*, „Civitas Academica” 1933, nr 2, s. 4.

¹⁰ Charakterystyka Konstantego Łubieńskiego, AIPN, sygn. IPN BU 1633/931, k. 3; *Z myśli mocarstwowej*, „Myśl Akademicka” 1933, nr 2, s. 10; R. Tomczyk, *op. cit.*, s. 236–238, 240, 242, 256, 258, 275, 283–284.

¹¹ J. Giedroyc, *Autobiografia na cztery ręce*, red. K. Pomian, Warszawa 1999, s. 57, 69, 79; S. Rudnicki, W. Władyka, *Prasa konserwatywna Drugiej Rzeczypospolitej. Zarys problematyki i przegląd tytułów*, „Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego” 1975, t. XIV, z. 4, s. 461; *Zjazd Rady Naczelnej Myśli Mocarstwowej w Rogalinie*, „Civitas Academica” 1933, nr 1, s. 1; *Nowy Zarząd M.M.*, „Civitas Academica” 1932, nr 2, s. 4; *Myśl Mocarstwowa w Podgórzu*, „Civitas Academica” 1933, nr 2, s. 4; R. Habielski, *Dokąd nam iść wypada? Jerzy Giedroyc. Od „Buntu Młodych” do „Kultury”*, Warszawa 2006, s. 31.

¹² K. Łubieński, *Kartki z wojny...*, s. 13–23.

¹³ Rozkaz w sprawie służby sanitarnej [Komendanta Obwodu Mielec], 1 X 1944, Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Krakowie, sygn. IPN KR 595/196, k. 3–6; K. Łubieński, *Kartki z wojny...*, s. 107–108; idem, *List otwarty do Juliusza Łady w 25 lat...*, s. 49–50; idem, *Na starcie. Wspomnienia...*, s. 382; W. Kętrzyński, *Pamięci Konstantego Łubieńskiego*, „Za i Przeciw” 1977, nr 43, s. 3; E. Brydak, *Konstanty Łubieński – dobry żołnierz Rzeczypospolitej*, „Chrześcijanin w Świecie” 1978, nr 69, s. 49–50; J. Ślaski, *Ś.P. Konstanty Łubieński*

Dnia 18 listopada 1944 r. Łubieński został aresztowany przez Sowietów. Podczas uwięzienia podjął decyzję o konieczności ujawnienia podziemia i zawarcia kompromisu z komunistami. Nie są do końca jasne jego motywacje i sam szczegółowy przebieg wydarzeń. Więzienna korespondencja wskazuje jednak, że był szczerze przekonany co do tego, iż kompromis z komunistami to jedyne rozsądne wyjście. Rozkazy Łubieńskiego z jesieni 1944 r. dowodzą postawy antykomunistycznej, uznawał jednak za tragiczne, że żołnierze AK muszą ukrywać się w konspiracji przed Sowietami, zamiast brać udział w ostatecznej rozprawie z Niemcami. Nie wiadomo też, czy negocjacje z Sowietami skutkowały denuncjacją niektórych konspiratorów, najpewniej jednak Łubieński podał komunistom nazwiska tych, co do których był pewien, że i tak są znani organom bezpieczeństwa, a w innych wypadkach wymieniał fałszywe dane. Niemniej, później oskarżano go o donosy na podwładnych. Prawdopodobnie – na mocy porozumienia jego przełożonego, pułkownika Kazimierza Putka „Zwornego” z marszałkiem Gieorgijem Żukowem w grudniu 1944 r. wyszedł na wolność. Inicjatywa tworzenia oddziałów z AK-owców pod dowództwem komunistów została błyskawicznie zdezakwowana przez dowództwo okręgu krakowskiego AK. Łubieński trafił znowu do więzienia¹⁴.

Udało mu się uciec z niewoli w Rawiczu 2 sierpnia 1945 r.¹⁵ Ujawnił się w październiku 1945 r. w Krakowie¹⁶. Udał się też do Warszawy do Ministerstwa Skarbu, gdzie – pod własnym nazwiskiem – rozpoczął pracę (zapewne protegowany przez swych przedwojennych kolegów z resortu). Już w 1945 r. został naczelnikiem Wydziału Ekonomicznego oraz Wydziału Państwowych Planów Fi-

(„Zbigniew”), „WTK” 1977, nr 41, s. 6; A. Stańko, A. Cwen, *Konstanty Łubieński w walce konspiracyjnej*, „Chrześcijanin w Świecie” 1978, nr 69, s. 51; M. Hańderek, *Unia 1940–1948. Dzieje zapomnianego ruchu ideowego*, Warszawa 2019, s. 196.

¹⁴ List K. Łubieńskiego z więzienia, I 1945, Archiwum Macieja Łubieńskiego; Niedatowany list K. Łubieńskiego nt. jego działań po aresztowaniu w 1944 r., *ibidem*; K. Łubieński, *Kartki z wojny...*, s. 183, 188–189; G. Ostasz, *Nad protokołem zeznań oficera Armii Krajowej*, „Zeszyt Historyczny” 1997, nr 2, s. 123–134; Z. Nawrocki, *Wspomnienia Jana Gorlińskiego, pierwszego szefa PUBP w Mielcu (wrzesień 1944 – maj 1945)*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej” 2004, nr 1, s. 387–394.

¹⁵ M. Łubieński, *Portret rodziny z czasów wielkości. O prymasach, milionerach, zakonnicach, bankrutach i innych przodkach*, Warszawa 2020, s. 399–401.

¹⁶ Arkusz informacyjny dot. Konstantego Łubieńskiego, AIPN, sygn. IPN BU 0648/118/1, k. 6.

nansowych Ministerstwa Skarbu, był też redaktorem działu finansowego urzędowego miesięcznika „Gospodarka Planowa”. Mówił, że kieruje nim „romantyzm pieniądza”, który można uznać chyba za rodzaj pozytywizmu¹⁷. Z czasem Łubieński zaczął alergicznie wręcz reagować na samą myśl o powrocie do konspiracji¹⁸.

W nowej rzeczywistości Łubieńskiego pociągała przede wszystkim możliwość pracy dla kraju. Stykając się w Ministerstwie Skarbu z komunistami, nabrał przekonania o ich patriotyzmie, wykazywał też coraz więcej zrozumienia wobec lewicowych poglądów gospodarczych. Nie bez znaczenia mogła być też wyniesiona z domu – szczególnie bliska matce, Marii, wywodzącej się ze znakomitego rodu Popielów – tradycja realizmu politycznego¹⁹.

Łubieński szybko znalazł się w otoczeniu Bolesława Piaseckiego. Wziął udział w spotkaniu pierwszego kolegium redakcyjnego „Dziś i Jutro”. Początkowo jednak jego związki z przyszłym „PAX-em” były luźne. Działal w Stronnictwie Pracy Karola Popiela, był członkiem komisji społeczno-gospodarczej powołanej w marcu 1946 r., gdzie przewodniczył sekcji finansowej²⁰. Po opanowaniu SP przez „grupę wojewodów” uznał bezcelowość angażowania się w tę inicjatywę polityczną²¹.

W „Dziś i Jutro” zrobił największą karierę spośród działaczy, którzy z Piaseckim związali się dopiero po wojnie. Wchodził w skład najważniejszych organów kierowniczych wielostopniowej struktury środowiska, w tym „najwyższego” Kierownictwa Ogólnego²². Nie był

¹⁷ M. Pruszyński, *Migawki wspomnień*, Warszawa 2002, s. 281–282; A. Wielowieyski, *Losowi na przekór*, Warszawa 2015, s. 91–92, 95–97, 118; *W okręgu nr 7 w Siedlcach kandyduje Konstanty Łubieński*, „Słowo Powszechne” 1952, nr 241, s. 2; *Zmarł Konstanty Łubieński*, „Słowo Powszechne” 1977, nr 213, s. 1.

¹⁸ Doniesienie z rozmowy z Łubieńskim, 15 I 1950, AIPN, sygn. IPN BU 0648/118/1, k. 90.

¹⁹ Por. prace Łubieńskiego: *Jubileuszowe refleksje (Przemówienie wygłoszone dnia 27 listopada 1949 r.)*, „Dziś i Jutro” 1949, nr 49, s. 1; *Kartki z wojny...*, s. 75, 100–121; „*List otwarty do Juliusza Łady*” w 25 lat..., s. 50; *Na starcie. Wspomnienia...*, s. 383–384.

²⁰ Notatka dot. K. Łubieńskiego, 3 III 1951, AIPN, sygn. IPN BU 0648/118/1, k. 121; *Zjazd gospodarczy Stronnictwa Pracy*, „Odnova” 1946, nr 4, s. 3; W. Bujak, *Historia Stronnictwa Pracy 1937–1946–1950*, Warszawa 1988, s. 143.

²¹ A. Dudek, G. Pytel, *Bolesław Piasecki. Próba biografii politycznej*, Londyn 1990, s. 160–162; J. Dobraczyński, *Tylko w jednym życiu. Wspomnienia*, Warszawa 1977, s. 363.

²² Podanie do Prezydium Rady Narodowej Warszawy o zarejestrowanie Stowarzyszenia „PAX”, Warszawa 11 II 1952, AIPN, sygn. IPN BU 0648/155, k. 41; *Materiały do historii ruchu społecznie postępowego PAX*, z. 2 (*Droga krystaliza-*

„listkiem figowym” dla „falangistowskiego” kierownictwa, ale samodzielny współpracownik Piaseckiego, mający swoje ambicje ideologiczne, a nawet przywódcze²³.

W 1946 r. na łamach „Odnowy” określał się jeszcze jednoznacznie jako zwolennik opartej na personalizmie i spółdzielczości „trzeciej drogi”²⁴. W 1947 r. przychylił się ku społecznemu radykalizmowi łagodzonemu jednak przez chrystianizm²⁵.

Przełom w myśleniu Łubieńskiego wywołała wizyta w Wielkiej Brytanii w 1948 r., która utwierdziła go w przekonaniu, że władza komunistów w Polsce jest trwała i nie zagraża jej ewentualna interwencja państw zachodnich. Na marginesie dodać należy, że Łubieński przebywał za granicą, kontaktując się z organami bezpieczeństwa, spotykał się z emigracją polityczną i starał się wy badać jej nastroje. Postępujące w tym czasie procesy totalizujące życie publiczne powodowały, że Łubieński przychylił się do poglądu o konieczności autentycznego włączenia się katolików w rewolucję, i raczej nie miały na to wpływu rozmowy, jakie toczył z Ministerstwem Bezpieczeństwa Publicznego, a w których krytykował i denuncjował „polski Londyn”. Zawsze wrażliwy społecznie i popierający interwencjonizm państwowy pokonał ostatnie wątpliwości, aprobując socjalistyczną teorię. Stanowisko to nawet w samej grupie Piaseckiego nie wzbudziło ogólnej aprobaty²⁶.

cji potrójnego zaangażowania ruchu społecznie postępowego [1945–1948 r.], red. J. Wójcik, Warszawa 1978, s. 77, 132–135; *ibidem*, z. 4 (*Postawa ruchu społecznie postępowego PAX w trudnych latach stalinizmu i pierwszych zapowiedzi odnowy socjalizmu [1951–1955 r.]*), red. J. Wójcik, Warszawa 1978, s. 11–25, 40–48; M. Rostworowski, *Słowo o Paxie 1945–1956*, Warszawa 1968, s. 66–67; J. Wójcik, *Ciągłość i rozwój*, Warszawa 1972, s. 10–22; J. Zabłocki, *Mazowiecki mój przeciwnik (7). W Zespole Centralnym*, „Ład” 1990, nr 49, s. 6; A. Micewski, *Katolicy w potrzasku. Wspomnienia z peryferii polityki*, Warszawa 1993, s. 38; idem, *Współzadzić czy nie klamać? PAX i Znak w Polsce 1945–1976*, Kraków 1981, s. 28–32, 72–74; K. Busse, *Utopia i rzeczywistość. Stowarzyszenie PAX w życiu politycznym, społecznym i gospodarczym PRL i III RP na przykładzie województwa radomskiego (1975–1993)*, Lublin–Radom 2014, s. 27; H. Lisicka, *Pluralizm światopoglądowy w koncepcjach politycznych PAX, ChSS i PZKS*, Wrocław 1991, s. 25.

²³ Doniesienie dot. K. Łubieńskiego (źródło „Michał”), Rzeszów 18 VII 1953, AIPN, sygn. IPN BU 0648/118/1, k. 171.

²⁴ Charakterystyka Konstantego Łubieńskiego, AIPN, sygn. IPN BU 1633/931, k. 6–10; (I) [K. Łubieński], *Życie gospodarcze. Pożyteczny spór*, „Dziś i Jutro” 1947, nr 22, s. 11; K. Zassowski [K. Łubieński], *Budżet*, „Odnowa” 1946, nr 15, s. 3–4; K. Łubieński, *Budżet*, „Słowo Powszechne” 1947, nr 262, s. 1.

²⁵ Idem, *Znowu o radykalizmie*, „Dziś i Jutro” 1947, nr 6, s. 3.

²⁶ Opracowanie Łubieńskiego dot. emigracji, X 1948, AIPN, sygn. IPN BU 0648/118/1, k. 28–33; Stenogram rozmowy Łubieńskiego z J. Brystigerową,

Wyrazem ewolucji Łubieńskiego stał się jego najgłośniejszy tekst opublikowany 5 grudnia 1948 r. na łamach „Dziś i Jutro”, zatytułowany *List otwarty do Pana Juliusza Łady*. Był on pierwszą na łamach prasy katolików świeckich w Polsce Ludowej prezentacją tezy, że katolicy winni popierać ustrój socjalistyczny w Polsce, nie tylko ze względów realistycznych, ale i ideowych, gdyż doktryna Marksa i Lenina miała być w istocie zgodna z chrystianizmem, a przynajmniej o wiele mu bliższa niż kapitalizm²⁷. Oczywiście, można mieć wątpliwości co do szczerości Łubieńskiego, jednakże cała jego dalsza droga polityczna była w zasadzie zgodna z tym, co wyraził w tym artykule.

Autora niepokoił co prawda stosunek komunistów do Kościoła i lekceważenie katolików. Przekonywał, że wierzący mogą i chcą zaangażować się na rzecz nowej rzeczywistości. Komuniści mają za zadanie zatem odrzucić materializm filozoficzny i dążyć do przezwyciężenia historycznych zaszłości. Jednakże – wobec trwającej walki kapitalizmu i „sił postępu” – także katolicy powinni zaniechać dawnych koncepcji, czyli solidaryzmu i korporacjonizmu, obdarzając zaufaniem marksistów i dążyć do „wszczepienia” zasad chrześcijańskich w „walkę klasową”²⁸. Swe rozważania Łubieński kontynuował w kolejnym artykule opublikowanym w styczniu 1949 r. na łamach „Dziś i Jutro”. Zaprezentował w nim jasny wybór: albo kapitalizm, wojna i wyzysk, albo socjalizm, pokój i dobrobyt. Sugerował nawet, że gdyby papież-autorzy encyklik społecznych żyli współcześnie, popieraliby marksistów²⁹.

Z Łubieńskim polemizował zaciekle ks. Stanisław Wawryn, broniąc katolickiej nauki społecznej³⁰. Łubieński wskazywał w odpowiedzi, że chrystianizm jest socjalizmowi nieodzowny jako czynnik sprzyjający powodzeniu celów i łagodzący jejgo rewolucyjne oblicze.

30 IX 1948, *ibidem*, k. 50–56; K. Łubieński, „*List otwarty do Juliusza Łady w 25 lat...*”, s. 50–51; idem, *Na starcie. Wspomnienia...*, s. 383–384; J. Zabłocki, *Mazowiecki mój przeciwnik (4). Rozdroża roku 1949*, „*Ład*” 1990, nr 45, s. 10; M. Strzelecka, *Między minimalizmem a maksymalizmem. Dylematy ideowe Stanisława Stommy i Janusza Zabłockiego*, Toruń 2015, s. 105–107; *Materiały do historii ruchu społecznie postępowego PAX...*, z. 2, s. 120–128; A. Friszke, *Między wojną...*, s. 284–289.

²⁷ K. Łubieński, *List otwarty do Pana Juliusza Łady (Na marginesie notatki w „The Tablet”)*, „*Dziś i Jutro*” 1948, nr 49, s. 1–2.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ K. Łubieński, *Wyjaśnienia*, „*Dziś i Jutro*” 1949, nr 2, s. 1–3.

³⁰ S. Wawryn, *Pomyłki i złudzenia p. Łubieńskiego. Stanowisko grupy „Dziś i Jutro”*, „*Przegląd Powszechny*” 1949, t. CCXXVII, s. 218–223; idem, „*Dziś i Jutro a katolicka doktryna społeczna*”, *ibidem*, s. 437–453.

Katolicyzm – przekonywał autor – powinien w swej nauce społecznej elastycznie dostosowywać się do uwarunkowań, nie traktując dogmatycznie żadnej koncepcji, także korporacjonizmu³¹.

Tezą o współpracy katolicyzmu i marksizmu, ogłoszoną przez Łubieńskiego w „Dziś i Jutro”, oburzony był nowy prymas – Stefan Wyszyński³². Środowisko jednak, opierając się na koncepcjach swego publicysty, wypracowało program „przewyciężenia zwycięzcy” za pomocą „wieloświatopoglądowego”, czyli inspirowanego także katolicyzmem, socjalizmu³³. Nie chodziło o obalenie komunizmu, ale raczej o rządy katolickich komunistów za zgodą Moskwy³⁴.

Łubieński uznał, że jego artykuły o związkach katolicyzmu i socjalizmu miały być punktem wyjścia do dalszych rozważań na temat współpracy chrześcijan i marksistów³⁵. Do swych koncepcji starał się przekonywać kierownictwo grupy na zamkniętych zebraniach, a czytelników „Dziś i Jutro” w swych artykułach, pogłębiając jeszcze afirmację socjalizmu jako ustroju, który nie jest idealny i wieczny, ale „optymalny” i „najbliższy katolicyzmowi”³⁶.

³¹ K. Łubieński, *Błędne drogi ks. Wawryna*, „Dziś i Jutro” 1949, nr 33, s. 1–3.

³² S. Wyszyński, *Pro Memoria*, t. I (1948–1952), red. P. Skibiński, Warszawa 2017, s. 120.

³³ A. Dudek, G. Pytel, *op. cit.*, s. 179–182, 191–192; S. Rogala, *Program i filozofia polityczna środowiska. Dziś i Jutro*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Rzeszowskiej. Ekonomia i Nauki Humanistyczne” 2001, z. 9, s. 100–101; A. Friszke, *Nadzieje i złudzenia...*, s. 77–78; G. Kucharczyk, *Polska myśl polityczna po roku 1939*, Dębogóra 2009, s. 100–105; A. Jaszczuk, *Ewolucja ideowa Bolesława Piaseckiego 1932–1956*, Warszawa 2005, s. 105–111; J. Wójcik, *Spór o postawę...*, s. 67–69; *Materiały do historii ruchu społecznie postępowego PAX*, z. 3 (*W walce o porozumienie między Kościołem a państwem*), red. J. Wójcik, Warszawa 1978, s. 25–43; *ibidem*, z. 4, s. 25–40.

³⁴ B. Bankowicz, *W labiryncie wieloświatopoglądowości: Stowarzyszenie PAX między marzeniami a rzeczywistością*, [w:] eadem, A. Dudek, *Ze studiów nad dziejami Kościoła i katolicyzmu w PRL*, Kraków 1996, s. 53–72; P.H. Kosicki, *Personalizm po polsku. Francuskie korzenie polskiej inteligencji katolickiej*, Warszawa 2016, s. 296.

³⁵ K. Łubieński, *Jubileuszowe refleksje (Przemówienie wygłoszone dnia 27 listopada 1949 r.)*, „Dziś i Jutro” 1949, nr 49, s. 1; idem, „List otwarty do Juliusza Łady” w 25 lat..., s. 49–54; idem, *Na starcie. Wspomnienia...*, s. 384–388; P.H. Kosicki, *op. cit.*, s. 247–259, 264–296.

³⁶ K. Łubieński, *Nasze stanowisko i nasze perspektywy*, referat wygłoszony na zebraniu Zespołu Centralnego „Dziś i Jutro”, I 1950, Archiwum Akt Nowych w Warszawie [dalej: AAN], Spółka Wydawnicza Pax w Warszawie. Wydział Ideologiczny, sygn. 205, k. 1–23; K. Łubieński, *W początkach drogi. Kierunki ideowo-polityczne grupy „Dziś i Jutro”*, referat wygłoszony na zebraniu Zespołu „Dziś i Jutro” w Gdyni, X 1950, *ibidem*, sygn. 206, k. 1–33; K. Łubieński, „*Religia*

Łubieński zdołał się co prawda powstrzymać przed poparciem „pax-owskiej” antykościelnej retoryki, nie był jednak wolny od innych form propagandowego uwikłania, co wyrażał w poparciu dla porozumienia państwo–Kościół z kwietnia 1950 r., czy dla strony rządzących w sporze Episkopatu z komunistami o założenia konstytucji³⁷.

Szczególnie jednak wyraźne było zaangażowanie Łubieńskiego w tezy propagandy, dotyczące spraw międzynarodowych. W Moskwie widział sojusznika w obronie polskiej granicy zachodniej przed „rewizjonizmem niemieckim”³⁸. Uznawał wobec tego, że zwycięstwo światowego komunizmu leży w interesie Polski³⁹. Łubieński był nie tylko antyniemiecki, ale i antyamerykański w swej publicystyce, co potwierdzała jego afirmacja komunistycznego „ruchu pokojowego”⁴⁰. Twierdził przy tym, że blok zachodni skazany jest na klęskę w konfrontacji polityczno-ekonomicznej z Sowietami⁴¹. Przegląd

głosi pokój a nie wojnę”, „Dziś i Jutro” 1953, nr 7, s. 2; idem, *Jubileuszowe refleksje...*, s. 2; idem, *Święto pracy i jedności*, „Słowo Powszechne” 1950, nr 118, s. 1–2; idem, *O rewizję metody (rozważania do dyskusji)*, „Dziś i Jutro” 1951, nr 28, s. 1, 3; idem, *Na drodze wielkiego rozwoju*, „Dziś i Jutro” 1954, nr 14, s. 1–2.

³⁷ K. Łubieński, *Historyczna decyzja*, „Słowo Powszechne” 1950, nr 103, s. 2; idem, *Sprawy najbardziej aktualne*, „Słowo Powszechne” 1950, nr 162, s. 3; *Odpowiedzialność za los Ojczyzny. Przemówienie Konstantego Łubieńskiego na Zjeździe w Lublinie*, „Słowo Powszechne” 1951, nr 140, s. 2.

³⁸ K. Łubieński *Człowiek polityki...*, s. 8; idem, *Jubileuszowe refleksje...*, s. 1; idem, *Święto pracy...*, s. 1; idem, *Sprawy najbardziej aktualne...*, s. 3; *„Braterskie współzycie”...*, s. 2; *Odpowiedzialność za los...*, s. 2–3; idem, *Budżet Frontu Narodowego*, „Dziś i Jutro” 1953, nr 24, s. 4; idem, *Z pobytu w kraju wielkiego przemysłu*, „Dziś i Jutro” 1952, nr 21, s. 4; *Fragmenty dyskusji na zebraniu Komisji Duchownych i Świeckich Działaczy Katolickich Frontu Narodowego poświęconym wyborom do rad narodowych* [wypowiedź K. Łubieńskiego], „Słowo Powszechne” 1954, nr 278, s. 3; K. Łubieński, *Siedem lat w gospodarce Polski*, „Dziś i Jutro” 1951, nr 29, s. 3.

³⁹ K. Łubieński, *Jubileuszowe refleksje...*, s. 1.

⁴⁰ Prelegenci do akcji pokojowej, AIPN, sygn. IPN BU 0648/155, k. 38; K. [K. Łubieński], *Ekonomia na co dzień. Walka „przyjaciół”*, „Dziś i Jutro” 1951, nr 24, s. 2; K. Łubieński, *„Religia głosi pokój a nie wojnę”*, „Dziś i Jutro” 1953, nr 7, s. 1–2.

⁴¹ Łub. [K. Łubieński], *Ekonomia na co dzień. Ku katastrofie*, „Dziś i Jutro” 1950, nr 48, s. 2. Por. inne prace Łubieńskiego: *Współpraca – rozwój – pokój*, „Dziś i Jutro” 1951, nr 46, s. 1–2; *Wielki wkład w dzieło pokoju*, „Dziś i Jutro” 1952, nr 18, s. 3, 9; *Gospodarka światowa a sprawa pokoju*, „Dziś i Jutro” 1953, nr 3, s. 1–2; *Gospodarka światowa w 1953 roku*, „Dziś i Jutro” 1954, nr 1, s. 2–4; *Współpraca – rozwój – pokój*, „Dziś i Jutro” 1951, nr 46, s. 1–2; *Związek nierozdzielny*, „Słowo Powszechne” 1952, nr 81, s. 1–2; *Kongres Narodów służy celom wspólnym całej ludzkości*, „Słowo Powszechne” 1952, nr 296, s. 4.

artykułów Łubieńskiego z pierwszej połowy lat pięćdziesiątych dowodzi, że do argumentacji „pokojoyej” włączył nie tylko hasła współpracy katolików z komunistami, jedności narodowej, plan sześćioletni i sprawy budżetowe, ale nawet kwestię ofiar II wojny światowej⁴².

Trudno powiedzieć, na ile był w tym szczery, a na ile oportunistyczny. Spotykając się podczas wyjazdów zagranicznych z Jerzym Giedroyciem i Juliuszem Mieroszewskim, używał jedynie racjonalnej argumentacji geopolitycznej. Prywatnie kpił z toporności rządowej propagandy⁴³.

W 1952 r. Łubieński uzyskał mandat posła, co zakończyło jego pracę w Ministerstwie Skarbu⁴⁴. W parlamencie skupiał się w tym czasie przede wszystkim na kwestiach gospodarczych⁴⁵, afirmując rzeczywistość społeczno-ekonomiczną PRL⁴⁶. Krytykował przypadki niegospodarności i zbyt małe środki przeznaczane na konsumpcję⁴⁷. Poseł zachwycał się wykonaniem planów gospodarczych, przyrównując je do działań Ksawerego Druckiego-Lubeckiego, co

⁴² K. Łubieński, *Przyczyny zainteresowania*, „Słowo Powszechne” 1952, nr 61, s. 3; *Pierwszy Ogólnopolski Kongres Pokoju*, „Dziś i Jutro” 1950, nr 35, s. 1–2; *Rezolucja Ogólnopolskiego Zjazdu Intelktualistów i Działaczy Katolickich*, „Dziś i Jutro” 1951, nr 21, s. 2; Sprawozdanie Stenograficzne z 6 posiedzenia Sejmu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w dniu 27 IV 1953 r., Biblioteka Sejmowa, t. 229–230.

⁴³ J. Zawieyski, *Dzienniki*, t. I (*Wybór z lat 1955–1959*), red. A. Knyt, M. Czocho, B. Kaliski, A. Uścińska, Warszawa 2011, s. 134; J. Giedroyc, K.A. Jeleński, *Listy 1950–1987*, red. W. Karpiński, Warszawa 1995, s. 212–213, 216, 219–229; J. Nowak-Jeziorański, J. Giedroyc, *Listy 1951–1998*, red. D. Platt, Wrocław 2001, s. 94; J. Giedroyc, J. Mieroszewski, *Listy 1949–1956. Część druga*, red. K. Pomian, J. Krawczyk, Warszawa 1999, s. 147, 185–188, 190–191, 194, 197, 203; J. Mieroszewski, *Polskie Vichy*, „Kultura” 1963, nr 5, s. 74.

⁴⁴ *Okręgowe Komitety Frontu Narodowego ustaliły listy kandydatów na posłów*, „Słowo Powszechne” 1952, nr 227, s. 3; *Komitety Wyborcze Frontu Narodowego zgłaszają kandydatów na posłów do Sejmu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*, „Słowo Powszechne” 1952, nr 228, s. 2.

⁴⁵ K. Łubieński, *Przebyta droga...*, s. 5; idem, *Gospodarka światowa w 1953...*, s. 2–4; idem, *Uprzemysłowienie Polski podstawą Frontu Narodowego*, „Dziś i Jutro” 1952, nr 40, s. 4.

⁴⁶ Idem, *Ustrój społeczno-gospodarczy. Dokończenie*, „Dziś i Jutro” 1952, nr 10, s. 3.

⁴⁷ Idem, *Na drodze ku państwowemu planowi finansowemu*, „Gospodarka Planowa” 1949, nr 4, s. 212–217; idem, *Uwagi o dochodzie narodowym w Polsce Ludowej*, „Życie i Myśl” 1954, nr 1, s. 170–182; Łub. [K. Łubieński], *Ekonomia na co dzień. O właściwe normy pracy*, „Dziś i Jutro” 1951, nr 26, s. 2.

można uznać za dowód jego skłonności do rozumowania pozytywistycznego⁴⁸. Przejawem samodzielnego myślenia był krytycyzm wobec metod kolektywizacji, którą jednak docelowo uznawał za nieuchronną i słuszną⁴⁹. Dopiero z czasem doszedł do wniosku, że sprawa własności gospodarstwa powinna zależeć od woli samych rolników⁵⁰.

Publicyście przypadła niewdzięczna rola obrońcy krzywdzącej zwykłych Polaków reformy walutowej z 1950 r., którą tłumaczył realiami wynikającymi ze zwycięskich „bitew o handel i produkcję”⁵¹. Nawet w przededniu „odwilży” pełen był uznania dla komunistów za ich zdolność do samokrytyki, która w momencie formułowania tej opinii nie była jednak zbyt wyraźnie zaznaczona⁵².

Mój krytycyzm wobec ówczesnej publicystyki Łubieńskiego powinna stępić świadomość istnienia ograniczeń cenzuralnych, politycznych nacisków i wpływu ówczesnej atmosfery. Wielu jednak publicystów, także związanych ze środowiskami katolickimi, jak Stanisław Stomma, Jerzy Turowicz czy Aleksander Bocheński, wolało milczeć, niż zanurzyć swe pióro w nurcie urzędowego zakłamania. Łubieński tracił w swej afirmacji rządów komunistów miarę uczciwości, trudno też wątpić, że całkowicie wierzył w to, co pisał, chociaż co do generalistów z pewnością czuł się socjalistą. Ciekawe, że już po przejściu „Tygodnika Powszechnego” przez „PAX”, Łubieński namawiał Turowicza do kompromisu z Piaseckim i komunistami⁵³.

⁴⁸ Por. prace Łubieńskiego: *Ekonomia na co dzień. Reforma systemu pieniężnego*, „Dziś i Jutro” 1950, nr 46, s. 2; *Wielka koncepcja*, „Słowo Powszechno” 1950, nr 197, s. 3; *Realizując plan 6-letni – umacniamy pokój. Przemówienie Konstantego Łubieńskiego*, „Słowo Powszechno” 1951, nr 33, s. 2.

⁴⁹ Łub. [K. Łubieński], *Ekonomia na codzień. Ważna wypowiedź*, „Dziś i Jutro” 1951, nr 3, s. 2.

⁵⁰ Por. prace Łubieńskiego: *Nie ma konfliktu*, „Słowo Powszechno” 1953, nr 187, s. 2; *W trosce o dalszy rozwój rolnictwa*, „Słowo Powszechno” 1953, nr 209, s. 2, 7; *Rok doświadczeń poselskich*, „Dziś i Jutro” 1953, nr 47, s. 2; Sprawozdanie Stenograficzne z III sesji Sejmu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w dniach 18 i 19 XII 1953 r., Biblioteka Sejmowa, 1. 60–64.

⁵¹ K. Łubieński, *Podstawy zaufania*, „Słowo Powszechno” 1950, nr 301, s. 3.

⁵² Por. prace Łubieńskiego: *W połowie drogi*, „Słowo Powszechno” 1953, nr 1, s. 5–6; *Warunki dalszych sukcesów*, „Słowo Powszechno” 1953, nr 198, s. 1–2; *Świadectwo rozwoju*, „Dziś i Jutro” 1954, nr 227, s. 2; *Na przełomie etapów*, „Słowo Powszechno” 1954, nr 1, s. 2, 10.

⁵³ K. Łubieński do J. Turowicza, 10 VIII 1953, Biblioteka Narodowa. Zakład Rękopisów, Spuścizna Jerzego Turowicza, teczka „Łubieński Konstanty”, karty bez paginacji.

Im bliżej było jednak roku 1956, tym Łubieński dostrzegał więcej⁵⁴. Przyznać trzeba, że nigdy nie był bezkrytycznym obrońcą każdego działania władzy. Po internowaniu prymasa Wyszyńskiego podjął – wraz z kilkoma działaczami „PAX-u” – interwencję na jego rzecz u Edwarda Ochaba, otwarcie wskazując szkodliwość decyzji o uwięzieniu duchownego, skłonnego do pewnych kompromisów⁵⁵. W 1956 r. Łubieński w Sejmie skrytykował politykę wyznaniową państwa. Jego zdaniem „rewolucja socjalistyczna stała się wieloświatopoglądowa”, co powinno oznaczać wzrost pozycji katolików⁵⁶.

W 1956 r. wraz z Janem Frankowskim i innymi prominentnymi działaczami wystąpił przeciwko Piaseckiemu. Bunt, noszący nazwę „secesji”, miał charakter ideowy, ale i ambicjonalny. Ruch przybrał początkowo formę Tymczasowego Komitetu Porozumiewawczego Działaczy Katolickich, którego prezesem został Frankowski, a sekretarzem Łubieński. Przed grupą rychło stanęły jednak trudności z rejestracją organizacji. Zdoławszy uzyskać koncesję na wydawanie adresowanego do polonii „Hejnału Mariackiego”, ale przede wszystkim tygodnika politycznego „Za i Przeciw”, Frankowski, Łubieński i ich koledzy zyskali jednak duże możliwości oddziaływania⁵⁷. Na łamach tego pisma wywiązała się dyskusja dotycząca możliwości działania lewicy katolickiej w Polsce oraz koncepcji, jakie powinna ona realizować. Jej uczestnicy, wśród

⁵⁴ Sprawozdanie Stenograficzne z 12 posiedzenia Sejmu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w dniu 25 IX 1954 r., Biblioteka Sejmowa, l. 117–120; K. Łubieński, *Przed wyborami do Rad Narodowych*, „Dziś i Jutro” 1954, nr 43, s. 1–2; *Komisje Sejmowe obradują* [wypowiedź Konstantego Łubieńskiego], „Słowo Powszechne” 1956, nr 96, s. 1.

⁵⁵ 28 września 1953 *Sprawozdanie K. Łubieńskiego z rozmów z E. Ochabem o aresztowaniu Prymasa Polski*, [w:] P. Raina, *Kościół w PRL. Kościół katolicki a państwo w świetle dokumentów 1945–1989*, t. I (lata 1945–1959), Poznań 1994, s. 444–446. Z. Przetakiewicz, *Od ONR-u do PAX-u (wspomnienia)*, Warszawa 1994, s. 88–90; J. Dobraczyński, *op. cit.*, s. 393; B. Noszczak, *Polityka państwa wobec Kościoła rzymskokatolickiego w Polsce w okresie internowania prymasa Stefana Wyszyńskiego 1953–1956*, Warszawa 2008, s. 390–393, 438–439.

⁵⁶ *Rewolucja socjalistyczna stała się wieloświatopoglądowa. Przemówienie pła Konstantego Łubieńskiego*, „Słowo Powszechne” 1956, nr 101, s. 3; Sprawozdanie Stenograficzne z 21 posiedzenia Sejmu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w dniu 26 IV 1956 r., Biblioteka Sejmowa, l. 375–382.

⁵⁷ Na temat dziejów „secesji” por. A. Orzełek, *U genezy Chrześcijańskiego Stowarzyszenia Społecznego. Powstanie i rozpad pierwszego zespołu redakcyjnego tygodnika „Za i Przeciw”*, „Kwartalnik Historyczny” 2019, nr 4, s. 721–763.

których był Łubieński, doszli do wniosku o konieczności zerwania ze schematem organizacji wyznaniowej i przybrania charakteru „bezpartyjnej lewicy demokratycznej”⁵⁸. Koncepcja „lewicy bezpartyjnej” stała się solą w oku Frankowskiego, który widział w niej zagrożenie dla swej pozycji. Dzięki wsparciu Zenona Kliszki i – co najmniej – neutralności „puławian”, którzy bali się zarzutu popierania „katolickich rewizjonistów”, szermując argumentami o drugim „Po Prostu”, zdołał opanować redakcję tygodnika i pozbyć się swych oponentów⁵⁹. Przeciwnicy Frankowskiego pisali do Władysława Gomułki: „Trudno nam, choć przez chwilę założyć, że Kierownictwu Partii może zależeć na tym, by ludzie bezpartyjni, oddani szczerze sprawie lewicy, musieli uznać, że nie ma miejsca dla ich działalności w Ludowej Polsce po VIII Plenum, a taki wniosek musielibyśmy wyciągnąć z dotychczasowego przebiegu sprawy”⁶⁰.

W styczniu 1957 r. Łubieński został posłem kolejnego Sejmu. Początkowo wraz z Frankowskim chciał przystąpić do koła posłów „Znak”, jednakże spotkało się to ze sprzeciwem liderów ruchu klubowego. Dopiero po zerwaniu z „Za i Przeciw” 1 listopada 1957 r. przyjęto go do tego gremium („Nareszcie wśród porządných ludzi” – miał stwierdzić)⁶¹. W artykule wyjaśniającym swój akces stwierdzał, że chociaż jest przeciwnikiem „politycznego katolicyzmu” i koncepcji „ugrupowania wyznaniowego”, to uważa, że katolicy winni angażować się w twórcze przeobrażanie rzeczywistości⁶².

W grudniu 1957 r. Łubieński przystąpił do warszawskiego Klubu Inteligencji Katolickiej. Rychło stał się jedną z najważniejszych postaci środowiska „Znak”: wieloletnim sekretarzem i wiceprzewodniczącym koła poselskiego, a także członkiem Zarządu, wiceprezesem i wreszcie prezesem warszawskiego KIK-u. Jako poseł był specjalistą od spraw ekonomicznych i interwencji poselskich, ale nie był traktowany jako poważny polityczny gracz przez Stommę, Jerzego Zawieyskiego czy Turowicza, którzy nie zapomnieli

⁵⁸ A. Morawska, K. Łubieński, *Cele i zadania*, „Za i Przeciw” 1957, nr 23, s. 1, 5.

⁵⁹ Por. A. Orzełek, *U genezy Chrześcijańskiego...*, s. 744–753. Tam też liczne odniesienia do literatury i źródeł dotyczących tej tematyki.

⁶⁰ Memoriał byłych redaktorów „Za i Przeciw” do Sekretariatu KC PZPR, 2 X 1957, AAN, Komitet Centralny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, sygn. V-52, k. 230.

⁶¹ J. Zawieyski, *Dzienniki...*, t. I, s. 448, 455.

⁶² *Wyjaśnienie posła K. Łubieńskiego*, „Tygodnik Powszechny” 1957, nr 49, s. 7.

jego „pax-owskiej” przeszłości⁶³. Znajdował za to wspólny język z młodszym od siebie, a doskonale znanym sobie z „PAX-u” Januszem Zabłockim⁶⁴.

Łubieński mógł się czuć obco w „Znaku” na skutek swoich poglądów ekonomicznych, nieodmiennie wynikający z bezwarunkowej akceptacji socjalizmu. Jeśli jednak do 1956 r. afirmował rzeczywistość, tak po 1956 r. była to raczej afirmacja celu i ideału przy rosnącym krytycyzmie wobec polityki ekonomicznej w Polsce, centralizacji i biurokratyzmu⁶⁵. Dowartościowywał natomiast katolicką naukę społeczną⁶⁶.

Idealistycznie wyglądała wizja Łubieńskiego dotycząca relacji państwo – Kościół. Łubieński twierdził, że możliwe jest trwałe porozumienie, a jego podstawą winna stać się nie tylko dobra wola rządzących, ale i Episkopatu oraz wiernych. Prymas Polski doceniał

⁶³ Notatka służbowa ze spotkania z t.w. „Teresa”, Warszawa 17 V 1961, AIPN, sygn. IPN BU 0648/138, k. 55–56; Doniesienie [źródło: „Teresa”], Warszawa 6 III 1962, *ibidem*, k. 59; Notatka służbowa ze spotkania z t.w. „Walerian” z dn. 28 VII 1969, Warszawa 29 VII 1969, *ibidem*, k. 196; J. Zabłocki, *Dzienniki 1956–1965*, t. I, red. J. Żaryn, Warszawa 2008, s. 640; R. Ptaszyński, *op. cit.*, s. 282, 287, 290; M. Łętowski, *op. cit.*, Katowice 1998, s. 141–146; A. Friszke, *Koło posłów „Znak”...*, s. 36; J. Bałuka, *Działalność koła posłów katolickich „Znak” w Sejmie PRL II kadencji (1957–1961)*, „Przegląd Sejmowy” 1996, nr 1, s. 29–30; A. Wielowieyski, *op. cit.*, s. 178.

⁶⁴ J. Zabłocki, *Dzienniki 1956–1965...*, s. 137–138, 143, 184, 189, 239, 303, 403–404, 407, 465; J. Zawieyski, *Dzienniki*, t. II (*Wybór z lat 1960–1969*), red. A. Knyt, M. Czocho, B. Kaliski, A. Uścińska, Warszawa 2012, s. 47; A. Wielowieyski, *op. cit.*, s. 161.

⁶⁵ K. Łubieński, Aktualna sytuacja gospodarcza w kraju, 14 X 1963, AAN, Klub Inteligencji Katolickiej. Stowarzyszenie zarejestrowane w Warszawie [dalej: KIK], sygn. 30, k. 105–119; Stenogram odczytu posła Łubieńskiego wygłoszonego w KIK-u w dniu 21 XI 1963 r., godz. 19.25, Kraków 26 XI 1963, AIPN, sygn. IPN BU 0648/137, k. 120–140; Tekst zatrzymanego przez cenzurę artykułu K. Łubieńskiego „O dalszy rozwój”, *ibidem*, k. 142–147; Sprawozdanie Stenograficzne z 23 posiedzenia Sejmu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w dniu 20 XII 1963 r., Biblioteka Sejmowa, l. 83–100; *Przemówienie sejmowe Konstantego Łubieńskiego*, „Tygodnik Powszechny” 1964, nr 3, s. 1–3; K. Łubieński, *Na półmetku*, „Tygodnik Powszechny” 1958, nr 33, s. 2; idem, *Perspektywy (I). 1958–1960*, „Tygodnik Powszechny” 1958, nr 47, s. 5; J. Zabłocki, *Dzienniki*, t. II (1966–1975), red. J. Żaryn, Warszawa 2011, s. 208.

⁶⁶ Stenogram z przemówienia Konstantego Łubieńskiego wygłoszonego w dniu 30 kwietnia 1965 roku z okazji akademii 1-majowej w KUL-u, Lublin 1965, AIPN, sygn. IPN BU 0648/137, k. 160–170; K. Łubieński, Ustrój społeczno-gospodarczy w świetle encyklik Jana XXIII „Mater et Magistra” oraz „Pacem in terris”, referat wygłoszony w warszawskim KIK 29 VI 1963 r. na sesji poświęconej encyklikom społecznym Jana XXIII, AAN, KIK, sygn. 86, k. 1–6.

Łubieńskiego za interwencje na rzecz Kościoła⁶⁷, lecz zarzucał mu anachroniczne postrzeganie polityki wyznaniowej⁶⁸.

W 1965 r. Łubieński podjął u gen. Mieczysława Moczara interwencję na rzecz represjonowanych i szykanowanych żołnierzy AK, a także apelował o podjęcie poważnej refleksji nad samym „problemem AK” i dramatem wyborów żołnierzy podziemia u progu Polski Ludowej⁶⁹. Podkreślał to też przy okazji referatu z okazji 50. rocznicy odzyskania przez Polskę niepodległości, wskazując, że powojenne dylematy były trudniejsze od międzywojennych czy zaborowych⁷⁰.

W dobie tworzenia interpelacji poselskiej dotyczącej wydarzeń marcowych 1968 r. okazał się najbardziej radykalnie nastawionym posłem w Sejmie PRL. Gdy jego współpracownik, Janusz Zabłocki, ociagał się z podpisaniem tekstu, został do tego przez Łubieńskiego niemalże zmuszony⁷¹. Podczas debaty w Sejmie, gdy Gomułka śmiał się ze słów przemawiającego Zawieyskiego „o ciosach, które spadły na kulturę polską” w związku z pobiciem Stefana Kisielewskiego, krzyknął „płakać trzeba, a nie śmiać się”⁷². Później, podczas

⁶⁷ Korespondencja urzędowa ws. kontaktów Łubieńskiego z Francuzami, 1960, AIPN, sygn. IPN BU 0648/118/2, k. 8–11; Notatka [źródło: „Anna”], 25 VI 1963, *ibidem*, k. 73–74; Wyciąg z notatki ze spotkania z t.w. „Ramzes”, Warszawa 8 VIII 1963, *ibidem*, k. 75–77; Polscy przyjaciele. Klub Inteligencji Katolickiej. Wywiad z p. Łubieńskim, *ibidem*, sygn. IPN BU 0648/137, k. 80–83; Wywiad z K. Łubieńskim, 13 VI 1963, *ibidem*, k. 84–101; Sprawozdanie Stenograficzne z 10 posiedzenia Sejmu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w dniu 10 XI 1966 r., Biblioteka Sejmowa, l. 105; J. Zabłocki, *Dzienniki...*, t. II, s. 141; J. Zawieyski, *Dzienniki...*, t. II, s. 220, 229, 616; A. Friszke, *Koło posłów „Znak”...*, s. 71–72.

⁶⁸ S. Wyszyński, *Pro Memoria*, t. V (1958), red. M. Krupecka, Warszawa 2018, s. 253. Por. K. Łubieński, Klub Inteligencji Katolickiej a polityka, odczyt wygłoszony na zebraniu członków warszawskiego KIK 28 I 1963, AAN, KIK, sygn. 470, k. 1–17.

⁶⁹ K. Łubieński do M. Moczara, 22 II 1965, AIPN, sygn. IPN BU 1585/18109, karty bez paginacji.

⁷⁰ K. Łubieński, W pięćdziesiątą rocznicę odzyskania niepodległości, referat wygłoszony w warszawskim KIK 16 V 1968 r., AAN, KIK, sygn. 471, s. 1–30.

⁷¹ Notatka z rozmowy z „Zachariaszem” [Zabłockim] w dn. 3 IV 1968 r., Warszawa 8 IV 1968, AIPN, sygn. IPN BU 0648/138, k. 103; Notatka służbowa ze spotkania t.w. „Wokulski” w dniu 5 IV br., Warszawa 5 IV 1968, *ibidem*, k. 106; Notatka służbowa ze spotkania t.w. „Wokulski” w dniu 12 IV br., Warszawa 12 IV 1968, *ibidem*, k. 109; J. Zabłocki, *Dzienniki...*, t. II, s. 260–262, 279–282; J. Zawieyski, *Dzienniki...*, t. II, s. 737–793; S. Stomma, *Pościg za nadzieją*, Paris 1991, s. 135–138; 142; J. Eisler, *Polski rok 1968*, Warszawa 2006, s. 680–693.

⁷² Sprawozdanie Stenograficzne z 19 posiedzenia Sejmu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w dniach 9, 10 i 11 IV 1968 r., Biblioteka Sejmowa, l. 171; J. Zabłocki, *Dzienniki...*, t. II, s. 286; A. Friszke, *Koło posłów „Znak”...*, s. 88–89.

przerwy w obradach, zapowiadał jeszcze ostrzejsze wystąpienie. Z trudem udało się go powstrzymać Stommie i reszcie posłów⁷³. Łubieński był wobec tego podejrzewany przez władze o największą „zbrodnię marcową” – „syjonizm”, tym bardziej, że sprzeciwiał się antyzraelskiej retoryce⁷⁴. Już jego wcześniejsza wypowiedź dotycząca projektu ustawy o zgromadzeniach, wielce krytyczna wobec władz, spowodowała zresztą oburzenie Kliszki⁷⁵.

Wiosną 1968 r. Łubieński – osamotniony w gronie posłów katolickich, którzy nie chcieli eskalowania konfliktu – stanął po raz kolejny na ideowym rozdrożu⁷⁶. Już jesienią 1968 r. zaczął zmieniać swoją postawę. Rozgraniczał swe poparcie dla represjonowanych studentów od wsparcia dla „rewizjonistów”, odcinając się od nich i stawiając na „partyzantów”⁷⁷. W dobie „praskiej wiosny” był przeciwnikiem kolejnej wielkiej demonstracji politycznej koła. Choć z sympatią spoglądał na reformy wewnętrzne nad Wełtawą, niepokoił się, że Praga może opuścić „system sojuszy”. Interwencją sowiecką Łubieński był zaskoczony i oburzony, ale dawał temu wyraz jedynie w prywatnych rozmowach⁷⁸.

⁷³ *Historia z konsekwencjami. Rozmawiają Krzysztof Kozłowski i Michał Komar*, Warszawa 2009, s. 103–104; K. Kozłowski, *Interpelacja*, „Tygodnik Powszechny” 1988, nr 16, s. 5; S. Stomma, *op. cit.*, s. 139; A. Wielowieyski, *op. cit.*, s. 177.

⁷⁴ Charakterystyka K. Łubieńskiego, AIPN, sygn. IPN BU 0648/138, k. 19; J. Zabłocki, *Dzienniki...*, t. II, s. 197; J. Zawieyski, *Dzienniki...*, t. II, s. 665–667, 669, 683; J. Eisler, *op. cit.*, s. 639–640; R. Ptaszyński, *op. cit.*, s. 396–398; A. Friszke, *Oaza na Kopernika...*, s. 93–94; K. Lesiakowski, *Mieczysław Moczar „Mietek”. Biografia polityczna*, Warszawa 1998, s. 292.

⁷⁵ Sprawozdanie Stenograficzne z 10 posiedzenia Sejmu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w dniu 29 III 1962 r., Biblioteka Sejmowa, l. 63–71; J. Zawieyski, *Dzienniki...*, t. II, s. 168; S. Stomma, *op. cit.*, s. 133–134.

⁷⁶ K. Kozłowski, *Interpelacja*, „Tygodnik Powszechny” 1988, nr 16, s. 5.

⁷⁷ Notatka służbowa ze spotkania z t.w. „Wokulski” w dniu 11 X br., Warszawa 11 X 1968, AIPN, sygn. IPN BU 0648/138, k. 150–151; Informacja [źródło: „Walearian”], Warszawa 22 X 1968, *ibidem*, k. 152–153.

⁷⁸ Charakterystyka K. Łubieńskiego, AIPN, sygn. IPN BU 0648/138, k. 19–20; Notatka służbowa ze spotkania z t.w. „Wokulski” w dniu 14 V 1968 r., Warszawa 14 V 1968, *ibidem*, k. 118–119; Wyciąg z doniesienia t.w. „Anna”, 20 X 1968, *ibidem*, k. 144; J. Zabłocki, *Dzienniki...*, t. II, s. 324, 336–337; S. Kisielewski, *Dzienniki*, Warszawa 2001, s. 76, 126, 212, 222, 245–246; J. Zawieyski, *Dzienniki...*, t. II, s. 795–798, 803, 807–808; S. Stomma, *op. cit.*, s. 143–145; R. Graczyk, *Od uwikłania do autentyczności. Biografia polityczna Tadeusza Mazowieckiego*, Poznań 2015, s. 149–154; A. Brzeziecki, *Mazowiecki. Biografia naszego premiera*, Kraków 2015, s. 214–217; R. Ptaszyński, *op. cit.*, s. 420–423; M. Strzelecka, *op. cit.*, s. 265–266; A. Mateja, *Co zdążyć zrobić, to zostanie*.

Łubieński coraz gorzej czuł się w środowisku zdominowanym przez Stommę i Zawieyskiego, którym zarzucał polityczną inercję. Wobec tego coraz przychylniej patrzył na „aktywizm” Zabłockiego. Już jesienią 1968 r. stwierdzał, że koło musi przyjąć kierunek „prosocjalistyczny” w miejsce „neopozytywistycznego”, wobec czego „jest naturalne, że Stomma i środowisko krakowskie nie będą się mogli pomieścić”⁷⁹. W 1969 r., po śmierci Zawieyskiego, Łubieński zasiadł w fotelu prezesa warszawskiego KIK-u mieszczącego się przy ul. Kopernika (od lipca 1969 r. jako pełniący obowiązki, 30 listopada 1969 r. został wybrany pełnoprawnym prezesem). Działal w kierunku wzmocnienia organizacji i jej przeorientowania w kierunku chadeckim⁸⁰.

Realizacji jego zamiarów sprzyjała polityczna zmiana w 1970 r. Łubieński krótko zachował rezerwę wobec ekipy Gierka, już jednak w styczniu 1971 r. jednoznacznie krytykował Gomułkę. Liczył na to, że nowa ekipa podejmie reformy gospodarcze i poprawi relacje z Kościołem⁸¹.

W 1972 r. Tadeusza Mazowieckiego, redaktora naczelnego „Więzi” i działacza warszawskiego KIK-u, który zasiadał w sejmie od 1961 r., zastąpił były działacz „PAX-u” – Waclaw Auleytner – do czego przyczynił się Łubieński. Sukces ten jednak okazał się dla prezesa KIK-u kompromitujący. Nie był w stanie zaważać o utrzymanie przywództwa w Klubie. W 1972 r. prezesem został Andrzej Święicki, a sekretarzem Andrzej Wielowieyski. Obaj byli przeciwnikami Zabłockiego⁸².

Portret Jerzego Turowicza, Kraków 2012, s. 223–224; A. Friszke, *Koło posłów „Znak”...*, s. 96–99, 106–107.

⁷⁹ Informacja dot. K. Łubieńskiego [źródło: „Anna”], Warszawa 15 IX 1968, AIPN, sygn. IPN BU 0648/138, k. 154.

⁸⁰ Notatka z rozmowy z K. Łubieńskim przeprowadzonej w Wydziale Administracyjnym KC 2 X 1969 r., Warszawa 9 X 1969, AIPN, sygn. IPN BU 0648/137, k. 199–201.

⁸¹ Zagajenie zebrania KIK w Warszawie 22 I 1971 r. przez K. Łubieńskiego, AAN, KIK, sygn. 473, k. 1–7; *Jedność w różnorodności. Przemówienie Konstantego Łubieńskiego, wiceprzewodniczącego Ogólnopolskiego Komitetu Frontu Jedności Narodu*, „Tygodnik Powszechny” 1971, nr 27, s. 1–2.

⁸² Notatka dotycząca posłów katolickich, Warszawa 3 II 1972, AIPN, sygn. IPN BU 0648/138, k. 261; Tezy przygotowane przez płk Jankiewicza do rozmowy z Łubieńskim, Warszawa 14 II 1972, *ibidem*, k. 262; Informacja K. Łubieńskiego przedstawiona na zebraniu warszawskiego KIK-u 19 II 1972 r., *ibidem*, k. 267–275; J. Zabłocki, *Dzienniki...*, t. II, s. 618–716; A. Wielowieyski, *op. cit.*, s. 178–179, 187–197; S. Stomma, *op. cit.*, s. 150–153; S. Kisielewski, *op. cit.*, s. 618, 632, 635, 650; R. Graczyk, *op. cit.*, s. 164–170; A. Brzezicki, *op. cit.*, s. 239–242;

Lata 1972–1976 były w środowisku „Znaku” czasem dojrzewania decydujących rozstrzygnięć. Zabłocki, dezintegrując je, opierał się na utworzonym przez siebie w 1967 r. Ośrodku Dokumentacji i Studiów Społecznych (dalej: ODiSS), w którym Łubieński odgrywał rolę ideowego autorytetu. On sam w tym czasie, prowadząc swoją własną grę mającą na celu zmarginalizowanie grupy Stommy i zarządu warszawskiego KIK-u, ze względu na swoje dobre relacje z Gierkiem i Episkopatem, był niezwykle użyteczny swemu młodszemu koledze. Dnia 10 stycznia 1975 r., będąc już od czterech lat wiceprzewodniczącym Ogólnopolskiego Komitetu Frontu Jedności Narodu, odbył kurtuazyjną rozmowę z Gierkiem. Wywołało to popłoch w grupie Stommy i Mazowieckiego. Łubieńskiemu zarzucano nielojalność i mieszanie komunistów w wewnętrzne sprawy środowiska, a nawet zablokowano wydanie jego wspomnień w oficynie „Znak”⁸³.

Wkrótce potem wybuchła sprawa zmian w konstytucji. Środowisko Stommy automatycznie odniosło się krytycznie do propozycji nadania systemowi partyjnemu i układom geopolitycznym rangi konstytucyjnej, Zabłocki się wahał, Łubieński natomiast zainteresowany był przede wszystkim obroną praw Kościoła. Nie mogło dziwić, że środowisko nie było w stanie przygotować jednolitego stanowiska⁸⁴. Podczas jednej z kłótni Turowicz przekonywał, że zakres swobód w Polsce to zasługa „Tygodnika Powszechnego”, na

R. Ptaszyński, *op. cit.*, s. 454–468; M. Strzelecka, *op. cit.*, s. 303–307, 321–332, 335–338; A. Micewski, *Współrzędzić czy nie...*, s. 228–230, 233–234; M. Łętowski, *op. cit.*, s. 119–120; A. Friszke, *Oaza na Kopernika...*, s. 127–135, 150–152; idem, *Koło posłów „Znak”...*, s. 121–126, 129–133.

⁸³ Wyciąg z doniesienia t.w. „Wiktor” na temat rozmowy Łubieńskiego z Gierkiem, 14 I 1975, AIPN, sygn. IPN BU 0648/138, k. 302; Notatka ze słów t.w. „Ares”, Nowy Sącz 9 VIII 1975, *ibidem*, k. 318–320; A. Dudek, G. Pytel, *op. cit.*, s. 314; J. Zabłocki, *Dzienniki...*, t. II, s. 920–922, 925–927; idem, *Dzienniki 1976–1986*, t. III, cz. 1, red. J. Żaryn, s. 281; S. Stomma, *op. cit.*, s. 152–157; S. Kisielewski, *op. cit.*, s. 828; R. Ptaszyński, *op. cit.*, s. 475–478, 481–484; M. Strzelecka, *op. cit.*, s. 355–356; A. Micewski, *Współrzędzić czy nie...*, s. 239–242; A. Friszke, *Koło posłów „Znak”...*, s. 135–138.

⁸⁴ Uchwała środowiska ODiSS w sprawie projektowanych zmian w konstytucji, Warszawa 15 I 1976, AAN, Akta Janusza Zabłockiego, sygn. 33, karty bez paginacji; S. Stomma, *op. cit.*, s. 157–161; J. Zabłocki, *Dzienniki...*, t. III, cz. 1, s. 27–60; R. Ptaszyński, *op. cit.*, s. 484–497; A. Micewski, *Współrzędzić czy nie...*, s. 246–248; M. Strzelecka, *op. cit.*, s. 359–369; A. Friszke, *Oaza na Kopernika...*, s. 155–159; idem, *Koło posłów „Znak”...*, s. 139–144; *List Stanisława Stommy z 29 stycznia 1976 r. do przewodniczącego Komisji Nadzwyczajnej dla przygotowania projektu ustawy o zmianie Konstytucji PRL*, [w:] A. Friszke, *Koło posłów „Znak”...*, s. 582–585; *List Konstantego Łubieńskiego do marszałka Sejmu z 31 stycznia 1976 r.*, [w:] *ibidem*, s. 585–590.

co zirytowany Łubieński odparł „O, nie! To dzięki temu, że tacy są polscy robotnicy i chłopi”⁸⁵. Dobrze oddawało to różnicę pomiędzy nim a „krakowską” częścią środowiska – ci pierwsi uznawali się za pozytywistów, Łubieński za reprezentanta ludu.

Gdy doszło do głosowania w Sejmie, 10 lutego 1976 r., Łubieński – wbrew prośbie Stommy – wygłosił apologetyczne wobec partii i państwa przemówienie⁸⁶. Na tym samym posiedzeniu Stomma wykonał swój znany gest, wstrzymując się (jako jedyny z pięciu posłów „Znaku”) od głosu w sprawie przyjęcia poprawek do ustawy zasadniczej⁸⁷. Rozpad „Znaku” potwierdziła lista kandydatów na posłów w 1976 r., na której zabrakło Stommy i odcięcie się KIK-u warszawskiego i bratnich mu Klubów od działań Zabłockiego i Łubieńskiego, powołanie Polskiego Klubu Inteligencji Katolickiej na czele z Łubieńskim i kontynuowanie używania przez nowych posłów nazwy „Znak”⁸⁸. Łubieński został za swą akcję wynagrodzony stanowiskiem członka Rady Państwa. Zasiadał w tym gremium obok dobrze sobie znanego Bolesława Piaseckiego.

U schyłku życia potwierdzał jedynie swe geopolityczne konstatacje o wielkiej wadze zmian granicznych, które – mimo utraty ziem kresowych – pozwoliły Polsce na unormowanie relacji z Rosją, określając jej politykę zagraniczną⁸⁹. Ponadto Łubieński

⁸⁵ J. Zabłocki, *Dzienniki...*, t. III, cz. 1, s. 45–46.

⁸⁶ Sprawozdanie Stenograficzne z 32 posiedzenia Sejmu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w dniu 10 II 1976 r., Biblioteka Sejmowa, l. 36–41.

⁸⁷ S. Stomma, *op. cit.*, s. 161; J. Zabłocki, *Dzienniki...*, t. III, cz. 1, s. 6; R. Ptaszyński, *op. cit.*, s. 497–498; *List Stanisława Stommy do Konstantego Łubieńskiego z 8 lutego 1976 r. dotyczący podziału w Kole Posłów „Znak”*, [w:] A. Friszke, *Koło posłów „Znak”...*, s. 590–591.

⁸⁸ List otwarty posłów Łubieńskiego, Zabłockiego, Auleytnera, Bendera i Ozdowskiego do członków KIK-ów i środowiska „Znak”, Warszawa 1 VI 1976, AAN, KIK, sygn. 32, karty bez paginacji; *Polski Klub Inteligencji Katolickiej w Warszawie. Oświadczenie członków założycieli*, „Chrześcijanin w Świecie” 1976, nr 46, s. 14; *Polski Klub Inteligencji Katolickiej w Warszawie. Zebranie konstytucyjne*, „Chrześcijanin w Świecie” 1976, nr 46, s. 16; J. Zabłocki, *Dzienniki...*, t. III, cz. 1, s. 115–162; *List przywódców ruchu „Znak” z 12 marca 1976 r. do wywodzących się z ruchu „Znak” kandydatów na posłów*, [w:] A. Friszke, *Koło posłów „Znak”...*, s. 591–592; *List redaktorów naczelnych „Tygodnika Powszechnego”, miesięczników „Znak i Więź”, dyrektora Społecznego Instytutu Wydawniczego „Znak” oraz prezesów czterech klubów inteligencji katolickiej do posłów określających się jako Kolo Posłów „Znak” z 24 kwietnia 1976 r.*, [w:] *ibidem*, s. 595–599; *idem*, *Oaza na Kopernika...*, s. 162–167; R. Ptaszyński, *op. cit.*, s. 511–512; M. Strzelecka, *op. cit.*, s. 376–380; A. Micewski, *Współzadzić czy nie...*, s. 252–259.

⁸⁹ Zagajenie K. Łubieńskiego na zebraniu warszawskiego KIK, poświęconym rocznicy zakończenia wojny, 5 VI 1970, AAN, KIK, sygn. 472, k. 1–8; Sprawozdanie Stenograficzne z 26 posiedzenia Sejmu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej

stąpił ostrze swej wcześniejszej krytyki gospodarczej, dostrzegając w gierkowskiej Polsce spełnienie swoich marzeń o „sprawiedliwym socjalizmie”⁹⁰.

Schorowany Łubieński nie był już w stanie zdyskontować swojego politycznego sukcesu. Zmarł 25 września 1977 r., a o wiele serdeczniej żegnała go prasa „PAX-u” i ChSS niż „Tygodnik Powszechny” oraz „Znak”⁹¹.

Nie można uciec, sumując życiową drogę Łubieńskiego, od pytań o minimalizm i maksymalizm, nie tylko w ujęciu znanym z głośnego eseju Stommy⁹². Łubieński u schyłku życia wydawał się katolickim maksymalistą, popierającym koncepcję Zabłockiego postulującego budowę znaczącego środowiska katolickiego w zamian za polityczne ustępstwa. Jak jednak zdefiniować jego zaangażowanie przed 1968 r.? Łubieński był jednocześnie socjalistą, katolikiem i polskim patriotą, niechętnie niuansującym te pojęcia, ale rozpatrującym je często w dosłowny sposób. Jego postawę określać by można jako „czerwony katolicyzm” czy patriotyzm Polski Ludowej. Faktem jest, że była to akceptacja systemu dalej idąca niż neopozytywizm „Znaku”⁹³. W tym też kontekście rozpatrywać można jego „pax-owskie” zaangażowanie, które naznaczone było zarówno „ukąszeniem Heglem”, wiarą w zdefiniowane przez Marksa niezmiennie prawidła, ale i szczerym przekonaniem o możliwości syntezy socjalizmu i katolicyzmu.

w dniu 9 V 1975 r., Biblioteka Sejmowa, ł. 20–22; K. Łubieński, *Patriotyzm Polaków*, „Za i Przeciw” 1975, nr 21, s. 3.

⁹⁰ Informacja o wypowiedziach Łubieńskiego na tematy ekonomiczne, Warszawa 26 X 1973, AIPN, sygn. IPN BU 0648/138, k. 290; Zagajenie zebrania KIK w Warszawie 22 I 1971 r. przez K. Łubieńskiego, AAN, KIK, sygn. 473, k. 6; K. Łubieński, *W połowie pięciolatki*, „Tygodnik Powszechny” 1973, nr 29, s. 1, 4; Sprawozdanie Stenograficzne z 22 posiedzenia Sejmu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w dniu 24 X 1974 r., Biblioteka Sejmowa, ł. 26–29.

⁹¹ Nekrologi Konstantego Łubieńskiego, „Słowo Powszechne” 1977, nr 213, s. 1; S. Żurowski, *Ś.p. Konstanty Łubieński*, „Za i Przeciw” 1977, nr 41, s. 2; *Ś.p. Konstanty Łubieński*, „Hejnał Mariacki” 1977, nr 12, s. 7; T.M. [T. Mazowiecki], *Po zgonie Konstantego Łubieńskiego*, „Więź” 1977, nr 10, s. 16.

⁹² S. Stomma, *Maksymalne i minimalne tendencje społeczne katolików*, „Znak” 1946, nr 3, s. 257–275.

⁹³ Idem, „Pozytywizm” od strony moralnej, „Tygodnik Powszechny” 1957, nr 15, s. 1–2, 6; B. Bankowicz, *Neopozytywizm Znaku: próba legalizmu motywowana realizmem*, [w:] eadem, A. Dudek, *op. cit.*, s. 37–52.

Droga polityczna i ideowa Łubieńskiego zadziwia i zmusza do refleksji nad granicą między realizmem politycznym a oportuniźmem, wiarą w ideę a polityczną naiwnością, wreszcie, dobrymi intencjami a świadomym szkodzeniem. Być może szersza analiza jego biografii rozwieje część pytań dotyczących rozmaitych wyborów, wydaje się jednak, że odpowiedzi na nie będą warunkowe, tworząc kolejne kwestie sporne⁹⁴.

Bibliografia

ŹRÓDŁA ARCHIWALNE

Archiwum Akt Nowych w Warszawie [AAN]

Akta Janusza Zabłockiego, sygn. 33

Klub Inteligencji Katolickiej. Stowarzyszenie zarejestrowane w Warszawie [KIK], sygn. 30, 32, 86, 470, 471–473

Komitet Centralny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, sygn. V-52

Spółka Wydawnicza Pax w Warszawie. Wydział Ideologiczny, sygn. 203, 205, 206

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Krakowie

sygn. IPN Kr 595/196

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie [AIPN]

sygn. IPN BU 0648/118/1–2; 0648/137; 0648/138; 0648/155; 1585/18109; 1633/931

Archiwum Macieja Łubieńskiego

Listy Konstantego Łubieńskiego

Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego

sygn. WPiI–494

Biblioteka Narodowa. Zakład Rękopisów

Spuścizna Jerzego Turowicza, teczka „Łubieński Konstanty”

Biblioteka Sejmowa

Sprawozdania Stenograficzne z posiedzeń Sejmu PRL, 1952–1977

⁹⁴ Autor tekstu pracuje obecnie nad porównawczą biografią Konstantego Łubieńskiego i Jana Frankowskiego.

ŹRÓDŁA DRUKOWANE

- Dobraczyński J., *Tylko w jednym życiu. Wspomnienia*, Warszawa 1977.
- Giedroyc J., *Autobiografia na cztery ręce*, red. K. Pomian, Warszawa 1999.
- Giedroyc J., Jeleński K.A., *Listy 1950–1987*, red. W. Karpiński, Warszawa 1995.
- Giedroyc J., Mieroszewski J., *Listy 1949–1956. Część druga*, red. K. Pomian, J. Krawczyk, Warszawa 1999.
- Historia z konsekwencjami. Rozmawiają Krzysztof Kozłowski i Michał Komar*, Warszawa 2009.
- Łubieński K., *Kartki z wojny*, Warszawa 1976.
- Łubieński K., „List otwarty do Juliusza Łady” w 25 lat później, „Chrześcijanin w Świecie” 1974, nr 30, s. 48–61.
- Łubieński K., *Na starcie. Wspomnienia z lat 1948–1950*, „Przegląd Socjologiczny” 1971, t. XXIV, s. 381–396.
- Micewski A., *Katolicy w potrzasku. Wspomnienia z peryferii polityki*, Warszawa 1993.
- Nawrocki Z., *Wspomnienia Jana Gorlińskiego, pierwszego szefa PUBP w Mielcu (wrzesień 1944 – maj 1945)*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej” 2004, nr 1, s. 361–408.
- Ostasz G., *Nad protokołem zeznań oficera Armii Krajowej*, „Zeszyt Historyczny” 1997, nr 2, s. 123–134.
- Pruszyńska A., *Między Bohem a Słuczą*, Wrocław–Warszawa–Kraków 2001.
- Pruszyński M., *Migawki wspomnień*, Warszawa 2002.
- Przetakiewicz Z., *Od ONR-u do PAX-u (wspomnienia)*, Warszawa 1994.
- Raina P., *Kościół w PRL. Kościół katolicki a państwo w świetle dokumentów 1945–1989*, t. I (lata 1945–1959), Poznań 1994.
- Rostworowski M., *Słowo o Paxie 1945–1956*, Warszawa 1968.
- Wielowieyski A., *Losowi na przekór*, Warszawa 2015.
- Wójcik J., *Ciągłość i rozwój*, Warszawa 1972.
- Wyszyński S., *Pro Memoria*, t. I (1948–1952), red. P. Skibiński, Warszawa 2017.
- Wyszyński S., *Pro Memoria*, t. V (1958), red. M. Krupecka, Warszawa 2018.
- Zabłocki J., *Dzienniki*, t. II (1966–1975), red. J. Żaryn, Warszawa 2011.
- Zabłocki J., *Dzienniki 1956–1965*, t. I, red. J. Żaryn, Warszawa 2008.
- Zabłocki J., *Dzienniki 1976–1986*, t. III, cz. 1, red. J. Żaryn, Warszawa 2013.
- Zabłocki J., *Kawałki pociętego sztandaru*, Warszawa 1992.
- Zawieyski J., *Dzienniki*, t. I (Wybór z lat 1955–1959), red. A. Knyt, M. Czoch, B. Kaliski, A. Uścińska, Warszawa 2011.
- Zawieyski J., *Dzienniki*, t. II (Wybór z lat 1960–1969), red. A. Knyt, M. Czoch, B. Kaliski, A. Uścińska, Warszawa 2012.

PRASA

- „Bunt Młodych” 1933.
- „Chrześcijanin w świecie” 1974, 1976–1978.
- „Civitas Academica” 1932–1934.
- „Czas” 1933–1934.
- „Dziś i Jutro” 1947–1955.
- „Hejnał Mariacki” 1977.
- „Kultura” 1963.
- „Le Monde” 1963.
- „Ład” 1990–1991.
- „Myśl Akademicka” 1933.
- „Myśl Mocarstwowa” 1934–1935.
- „Odnowa” 1946.
- „Przegląd Powszechny” 1949.
- „Słowo Powszechne” 1947, 1950–1955, 1977.
- „Tygodnik Powszechny” 1957–1958, 1964, 1971, 1973, 1988.
- „Więż” 1967, 1977.
- „WTK” 1977.
- „Za i Przeciw” 1957, 1975, 1977.
- „Znak” 1946.
- „Życie i Myśl” 1954.

OPRACOWANIA

- Bałuka J., *Działalność koła posłów katolickich „Znak” w Sejmie PRL II kadencji (1957–1961)*, „Przegląd Sejmowy” 1996, nr 1, s. 21–48.
- Bankowicz B., Dudek A., *Ze studiów nad dziejami Kościoła i katolicyzmu w PRL*, Kraków 1996.
- Brzeziecki A., *Mazowiecki. Biografia naszego premiera*, Kraków 2015.
- Bujak W., *Historia Stronnictwa Pracy 1937–1946–1950*, Warszawa 1988.
- Busse K., *Utopia i rzeczywistość. Stowarzyszenie PAX w życiu politycznym, społecznym i gospodarczym PRL i III RP na przykładzie województwa radomskiego (1975–1993)*, Lublin–Radom 2014.
- Dudek A., Pytel G., *Bolesław Piasecki. Próba biografii politycznej*, Londyn 1990.
- Eisler J., *Polski rok 1968*, Warszawa 2006.
- Friszke A., *Koło posłów „Znak” w Sejmie PRL 1957–1976*, Warszawa 2002.
- Friszke A., *Między wojną a więzieniem 1945–1953. Młoda inteligencja katolicka*, Warszawa 2015.
- Friszke A., *Oaza na Kopernika. Klub Inteligencji Katolickiej 1956–1989*, Warszawa 1997.

- Graczyk R., *Od uwikłania do autentyczności. Biografia polityczna Tadeusza Mazowieckiego*, Poznań 2015.
- Grzebiń L., Kochanowicz J., Niemiec J., *Chyrowiaczy. Słownik biograficzny wychowanków Zakładu Naukowo-Wychowawczego OO. Jezuitów w Chyrowie 1886–1939*, Kraków 2000.
- Habielski R., *Dokąd nam iść wypada? Jerzy Giedroyc. Od „Buntu Młodych” do „Kultury”*, Warszawa 2006.
- Hańderek M., *Unia 1940–1948. Dzieje zapomnianego ruchu ideowego*, Warszawa 2019.
- Jaszczuk A., *Ewolucja ideowa Bolesława Piaseckiego 1932–1956*, Warszawa 2005.
- Kisielewski S., *Dzienniki*, Warszawa 2001.
- Kosicki P.H., *Personalizm po polsku. Francuskie korzenie polskiej inteligencji katolickiej*, Warszawa 2016.
- Król M., *Style politycznego myślenia. Wokół „Buntu Młodych” i „Polityki”*, Paris 1979.
- Kucharczyk G., *Polska myśl polityczna po roku 1939*, Dębogóra 2009.
- Lesiakowski K., *Mieczysław Moczar „Mietek”. Biografia polityczna*, Warszawa 1998.
- Lisicka H., *Pluralizm światopoglądowy w koncepcjach politycznych PAX, ChSS i PZKS*, Wrocław 1991.
- Łętowski M., *Ruch i koło poselskie Znak 1957–1976*, Katowice 1998.
- Łubieński M., *Portret rodziny z czasów wielkości. O prymasach, milionerach, zakonnicach, bankrutach i innych przodkach*, Warszawa 2020.
- M.M. [M. Maciąga] [Biogram K. Łubieńskiego], [w:] *Mielec. Studia i materiały z dziejów miasta i regionu*, t. III, red. F. Kiryk, Mielec 1994, s. 693–694.
- Mateja A., *Co zdążyysz zrobić, to zostanie. Portret Jerzego Turowicza*, Kraków 2012.
- Materiały do historii ruchu społecznie postępowego PAX, z. 2 (Droga krystalizacji potrójnego zaangażowania ruchu społecznie postępowego [1945–1948 r.]*), red. J. Wójcik, Warszawa 1978.
- Materiały do historii ruchu społecznie postępowego PAX, z. 3 (W walce o porozumienie między Kościołem a państwem)*, red. J. Wójcik, Warszawa 1978.
- Materiały do historii ruchu społecznie postępowego PAX, z. 4 (Postawa ruchu społecznie postępowego PAX w trudnych latach stalinizmu i pierwszych zapowiedzi odnowy socjalizmu [1951–1955 r.]*), red. J. Wójcik, Warszawa 1978.
- Micewski A., *Współrzędzić czy nie kłamać? PAX i Znak w Polsce 1945–1976*, Kraków 1981.
- Mich W., *Między integryzmem a liberalizmem. Polscy konserwatyści wobec kapitalizmu*, Lublin 1996.
- Noszczak B., *Polityka państwa wobec Kościoła rzymskokatolickiego w Polsce w okresie internowania prymasa Stefana Wyszyńskiego 1953–1956*, Warszawa 2008.
- Nowak-Jeziorański J., Giedroyc J., *Listy 1951–1998*, red. D. Platt, Wrocław 2001.

- Orzełek A., *Konstanty Łubieński (1910–1977) (właśc. Konstanty Marian Ignacy hrabia Łubieński herbu Pomian)*, [w:] *Słownik biograficzny polskiego katolicyzmu społecznego*, t. I, red. R. Łatka, Warszawa 2020, s. 286–304.
- Orzełek A., *U genezy Chrześcijańskiego Stowarzyszenia Społecznego. Powstanie i rozpad pierwszego zespołu redakcyjnego tygodnika „Za i Przeciw”, „Kwartalnik Historyczny” 2019, nr 4, s. 721–763.*
- Ptaszyński R., *Stommizm. Biografia polityczna Stanisława Stommy*, Kraków 2018.
- Staszek J., *Łubieński Tadeusz*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. XVIII, Wrocław 1973, s. 502.
- Stomma S., *Pościg za nadzieją*, Paris 1991.
- Strzelecka M., *Między minimalizmem a maksymalizmem. Dylematy ideowe Stanisława Stommy i Janusza Zabłockiego*, Toruń 2015.
- Tomczyk R., *Myśl Mocarstwowa. Z dziejów młodego pokolenia II Rzeczypospolitej*, Szczecin 2008.
-

NOTKA O AUTORZE:

Dr Ariel Orzełek – adiunkt w Katedrze Metodologii i Badań nad XX–XXI w. w Instytucie Historii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie.

Zainteresowania badawcze: środowiska katolików świeckich w Polsce Ludowej, intelektualności w Polsce powojennej, realizm polityczny i lewicowy katolicyzm w polskiej myśli politycznej, dzieje publicystyki polskiej, biografistyka. Obecnie prowadzi badania nad biografiami Jana Frankowskiego, Konstantego Łubieńskiego, Ksawerego Pruszyńskiego i Jerzego Hagmajera.

ariel.orzelek@mail.umcs.pl